

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Глизя Юрія Івановича
«Київська міська дума: структура, склад гласних, діяльність
(1871 – 1914 рр.)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
історичних наук із спеціальності 07.00.01 – історія України**

Дослідження міського самоврядування на сьогоднішній день залишається актуальним напрямком в історичній науці. Потреба вивчення діяльності Київської міської думи від часу її створення зумовлюється відсутністю комплексного підходу до висвітлення ролі місцевої влади у модернізації міста та задоволенні соціальних потреб городян після ліквідації магдебурзького права Києва. Сучасна історична наука, як вітчизняна, так і зарубіжна, досягла певних успіхів у вивченні, розробці та висвітленні різних аспектів соціальної історії України XIX – XX ст. У цьому контексті дисертаційна робота Ю. І. Глизя має важливе значення висвітленням раніше не досліджуваних проблем.

Важливим є те, що комплексно та ґрунтовно на основі документальних даних одного із найбільших міст Російської імперії проаналізовано структуру, склад та діяльність Київської міської думи у 1871 – 1914 рр. Робота представлена на достатньо професійному рівні, її зміст розкрито на тлі не лише загальноукраїнських та загальноросійських (загальноімперських) процесів, але й загальноєвропейських (с. 93). Дисертаційне дослідження Ю. І. Глизя присвячене актуальній проблемі, адже наукове й практично-пізнавальне значення її полягає в залученні до наукового обігу значного зрізу історичного досвіду, який залишався недостатньо актуалізованим, та переосмисленні його уроків.

Динамічний розвиток української історичної науки характеризується утвердженням новітніх світових підходів при вивченні історико-соціальних тем. У цьому контексті дослідження діяльності Київської міської думи

пореформеного періоду дає значні перспективи подальшого теоретичного і практичного застосування, посилення зацікавленості до суто історичних, соціальних та економічних проблем серед науковців.

Новизна дисертації полягає в тому, що в ній уперше ґрунтовно як окремий об'єкт вивчення проаналізовано реалізацію у Києві принципів самоврядування, що їх здійснила дума внаслідок міських реформ 1870 і 1892 рр., а також управлінські механізми, за допомогою яких влада розвивала міську інфраструктуру та піклувалася про благоустрій Києва. У ній проаналізовані соціально спрямовані вимоги міських положень при їхньому втіленні міською думою у Києві, розкрито елементи самоврядування в діяльності думи, спрямовані на задоволення соціально-господарських потреб міста та вимоги губернської адміністрації до міської влади. Крім того, вперше у дисертації визначено соціальний склад виборців, гласних та міських голів, з'ясовано його відмінності за міськими положеннями 1870 і 1892 рр., проаналізовано організаційну структуру думи та управи, механізми їх взаємодії та відносини з губернською і регіональною адміністраціями, органами верховної і центральної влади, охарактеризовано умови служби виборних посадовців, одні з яких були забезпечені жалуванням, коли інші його не отримували, визначено як ця обставина впливала на їхню роботу, з'ясовано фінансову політику думи, джерела формування бюджету, питому вагу витрат на загальнодержавні та міські потреби тощо. Дисертант наголосив на тому, що у зв'язку із схваленим імператором положенням про польові війська від 16 липня 1914 р. діяльність міської влади підпорядковувалася воєнному командуванню і дума була обмежена у задоволенні потреб міста, що зумовило обмеження верхньої межі хронологічних рамок дослідження саме 1914 роком. Також слід відзначити, що Ю. І. Глизь чітко проаналізував діяльність думи щодо благоустрою міста, надання медичних послуг та створення міського громадського транспорту.

Дисертантом використана широка джерельна база, що відповідає специфіці дослідження, логічно пов'язаного з періодом реформування у

Російській імперії. Залучені та проаналізовані джерела характеризуються широким спектром: законодавчими і нормативними актами, діловодною документацією міських органів влади та державних установ, періодичною пресою, статистичними матеріалами та мемуарами. Ю. І. Глизь опрацював фонди Державного архіву м. Києва, Державного архіву Київської області, Центрального державного історичного архіву України, м. Київ та Інституту рукопису НБУ ім. В. Вернадського. Таким чином, одержані положення та узагальнення послідовно висвітлюють тему, враховують наявні в історичній науці погляди й оцінки досліджуваної проблеми.

Загалом дисертація Ю. І. Глизя має високий науково-теоретичний рівень, а її структура, назви розділів та оформлення зауважень не викликають.

Наукові здобутки і теоретичні положення кандидатської дисертації Ю. І. Глизя викладені у вступі, чотирьох розділах, поділених на параграфи, переконливих висновках. У вступі Ю. І. Глизь чітко визначив й обґрунтував об'єкт і предмет, мету й основні завдання, хронологічні та територіальні межі, наукову новизну дослідження. Це й визначає практичне значення роботи.

Аналіз історіографічної та джерельної бази дослідження, проведений дисертантом у першому розділі «Стан наукової розробки проблеми, джерельна база та методи дослідження», засвідчує відсутність системних узагальнюючих праць, у яких би комплексно розглядалися структура, склад гласних та діяльність Київської міської думи 1871 – 1914 рр., та використано широке коло друкованих і архівних джерел. Крім того, слід відзначити чітке групування історіографічних робіт та використаних дисертантом джерел.

Дисертантом розглянуто творчий доробок попередників, визначено його наукову вартість, відзначено рівень розробленості проблеми та вперше на основі ґрунтовного аналізу праць українських та зарубіжних авторів зроблено вмотивований висновок, що комплексне і спеціальне вивчення ролі

і місця думи для Києва, як самоврядної владної інституції дотепер не стало предметом самостійного дослідження (с. 21).

Опубліковані джерела представлені збірниками документів і матеріалів, публікацією документів у місцевих збірниках, мемуарами, публікаціями у спеціальних журналах. Вагомою складовою джерельної бази є такий вид джерел, як періодика. Загалом, джерельна база дослідження є переконливою і достовірною. Переконливо доведено, що джерельна база дослідження є достатньою для висвітлення теми дисертаційної роботи. Повно і всебічно оцінено достовірність джерел та їхні особливості (с. 22 – 31).

Заслуговує на схвальний відгук залучення статистичних матеріалів переписів населення: одноденний перепис 2 березня 1874 р. проведений з ініціативи Південно-Західного відділу Російського географічного товариства та Перший всеросійський перепис населення 1897 р., які допомагають висвітлити соціальний розвиток міста Києва досліджуваного періоду, перевірити факти (с. 28).

Дисертант охарактеризував методологію дослідження та понятійний апарат. Перераховуючи використані наукові методи, Ю. І. Глизь змістовно визначив, що саме досліджувалося кожним методом, висвітлено застосування загальних принципів об'єктивності, науковості та історизму, законів логіки й діалектики, які дозволили використовувати системний і комплексний підходи для докладного, поглибленого й диференційованого вивчення окремих процесів та їх узагальненого висвітлення.

У другому розділі дисертації «Вибори думи, структура міської влади й організація роботи» ґрунтовно і переконливо висвітлено формування міських органів влади шляхом процедури волевиявлення киян та механізми роботи думи. Змістовний огляд виборчої практики, соціального складу міської влади, порядок роботи думи та управи, супроводжується аргументацією та обґрунтуванням фактичного матеріалу (с. 38, 60, 71).

Принципово важливим є аналіз списків гласних, що дає змогу на основі професійно-станового складу думи та динаміки переобрання їх на нові

каденції погодитися із висновком про те, що найбільшим успіхом відзначилися гласні тих каденцій, хто мав досвід професійної діяльності та вищий освітній рівень, йшов в ногу з часом нових технологій, що їх потребувала міська інфраструктура (с. 67).

Третій розділ – «Муніципальний бюджет Києва» – присвячено безпосередньому висвітленню формування Київською міською думою бюджету, основним джерелам його наповнення, сферам витрат, а також значенню позик. Особливо докладно висвітлено, яким чином міська влада наповнювала скарбницю, до яких методів вона вдавалася задля її збільшення та яку роль у цьому відігравали міські підприємства. Дисертант наголошує, що для забезпечення розвитку міського господарства дума отримала головний важіль – можливість самостійно формувати бюджет. Згідно обох положень основним джерелом мав бути оціночний збір (податок) з нерухомого майна киян по вартості або його прибутковості. Крім нього надходили кошти з віддачі в оренду або продажі міської власності, підприємств, зборів з документів на право торгівлі та заняття промислами тощо (с. 78 – 84).

У четвертому розділі «Заходи думи для модернізації міста» проаналізовані механізми, які були задіяні для перетворення міста із занедбаного у модерне із залученням європейського досвіду. Також велику увагу дисертант приділив висвітленню заходів думи щодо прокладання у Києві шляхів, їх брукування й освітлення, озеленення міста та унормування його забудови (с. 124, 128).

Четвертий розділ дисертант розширив аналізом заходів, які дума здійснювала для убезпечення киян від епідемій та будівництва комунікаційних мереж. Ю. І. Глизь наголошує, що відсутність на розкиданій території міста організованої медичної служби поставило перед думою завдання створити її для подолання антисанітарії у Києві (с. 144, 145). Позитивним є наведення у дисертації загальностатистичних показників епідемічного рівня у місті Києві (с. 143).

Роботу завершують висновки, які є аргументованими, логічними і кваліфіковано передають узагальнені результати проведеної роботи. Цінність їх особливо підвищується, якщо взяти до уваги пропозиції, висловлені дисертантом щодо пріоритетності подальшого дослідження історичних та соціальних тем молодими науковцями. Висловлені позиції в дисертації мають належну апробацію, представлену участю в наукових конференціях та статтями, розміщеними у фахових виданнях. Практична та теоретична значимість їх безсумнівна.

Додатки, які додаються Ю. І. Глизем до його дисертації, вдало ілюструють та наглядно представляють введений до наукового обігу матеріал. Вони являються цікавими зразками, що несуть цінну інформацію та дозволяють погодитися з найсуттєвішими характеристиками документів. Все це дозволяє стверджувати, що дисертант отримав нові наукові результати, які розв'язують важливу, практично невідому науковим колам проблему діяльності Київської міської думи 1871 – 1914 рр.

Дисертація Ю. І. Глизя є самостійною і завершеною працею, яка присвячена розв'язанню актуальної наукової проблеми. Позитивно оцінюючи дисертацію, вважаю за доцільне висловити деякі побажання та зауваження.

Так, у другому розділі дисертанту варто було б глибше дослідити, як вплинули революційні події 1905-1907 рр. на склад гласних думи. З урахуванням завдань дослідження, доречно поглибити аналіз соціальної спрямованості діяльності думи.

Дисертація виграла б, якби автор залучив більше свідчень та оцінок киян щодо діяльності думи, адже вона створювалася в тому числі й для того аби задовольнити потреби городян, чиї кошти, власне, і формували бюджет Києва.

Занадто стисло характеризується матеріальне забезпечення та охорона здоров'я населення Київської губернії. Мабуть, доцільніше було б звернутися до більш розгорнутого їх аналізу.

Загалом, незважаючи на вище перераховані зауваження, дисертація Ю. І. Глизя виконана на належному рівні, заслуговує на високу оцінку як самостійна та новаторська праця, що відповідає вимогам п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент –
доктор історичних наук, доцент,
доцент кафедри етнології та краєзнавства
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

М. Г. Казьмирчук